

МРНТИ 14.29.29  
УКД 37.04

*Рсалдинова А.К.<sup>1</sup>, Кемешова А.М.<sup>2</sup>, Нұрмахан Н.БҒ<sup>3</sup>,  
<sup>1</sup>п.ғ.к., доцент, <sup>2</sup>п.ғ.м., аға оқытушы,  
<sup>3</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ-нің 7М01902-Арнайы педагогика мамандығының  
2-курс магистранты n-nurmaxan@mail.ru  
Алматы, Қазақстан*

## **ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН 1 – 2 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЫБЫСТЫҚ АЙТЫЛУЫНЫҢ БҰЗЫЛЫСЫН ТҮЗЕТУДЕГІ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР ӘДІСТЕРІ**

### *Аңдатпа*

Бұл мақалада жалпы білім беретін 1 – 2 сынып оқушыларының дыбыстық айтылуының бұзылысын түзетудегі дидактикалық ойындарды зерттеу жұмысының мазмұны ұсынылады. Мақала барысында дыбыстық айтылым бұзылыстарының түрлері, олардың жіктемесі мен арнайы әдебиеттерде зерттелу жағдайы сипатталды. Дыбыс айтылудың бұзылысы бүгінгі таңда жиі кездесетін сөйлеу тілі бұзылыстарының бір түрі болып саналады. Дыбыс айтудың бұзылысы жалпы мектепте балалардың толыққанды білім алуына кері ықпал етеді. Сол себепті, дыбыс айтудың бұзылысын түзету және түзету әдістерін жүйелеу өзекті тақырыптардың бірі болып табылады.

Дыбыс айтудың бұзылысы шетел авторлары мен Отандық авторлар жұмысының аспектісінде жиі зерттелетін тақырыптардың бірі. Дегенмен, бұл бұзылысқа ие балалар санының жыл сайын арту тенденциясы әлі де толыққанды әдістеменің жоқтығын аңғартып отыр. Дыбыс айтуды түзету әдістерінің ішінде дидактикалық ойын ерекше орын алады. Дидактикалық ойынның басты ерекшелігі мен маңызы кіші мектеп жасындағы балаларда ойын әрекетінің басым деңгейінің сақталғандығымен байланысты. Екіншіден, ойын бейімдеуге, мазмұнын толықтыруға, сондай – ақ, балалардың қызығушылығын дамыта отырып қолдануға ыңғайлы әдіс болып саналады.

Дыбыс айтудың бұзылысын зерттеу Акименко В.М., Балобанова В.П., Богданова Л.Г., Венедиктова Л.В және т.б еңбектерінде жиі кездеседі. Қазақстандық авторлардан дыбыс айтуды зерттеген автор ретінде Ибатова Г.Б. атап өтуге болады. Авторлардың жұмысында дыбыс айту, оның түрлері, түзету жолдары қарастырылады.

**Кілттік сөздер:** дыбыс айту бұзылысы, жалпы мектеп, ойын, дидактикалық ойын.

*Рсалдинова А.К.<sup>1</sup>, Кемешова А.М.<sup>2</sup>, Нұрмахан Н.БҒ<sup>3</sup>,  
<sup>1</sup>к.п.н., доцент, <sup>2</sup>м.п.н., ст.преподаватель  
<sup>3</sup>Магистрант 2-курса специальности 7М01902-Специальная педагогика КазНПУ им.Абая  
n-nurmaxan@mail.ru, Алматы, Казахстан*

## **ДИДАКТИЧЕСКИЕ ИГРЫ ПО КОРРЕКЦИИ НАРУШЕНИЙ ЗВУКОВОГО ПРОИЗНОШЕНИЯ УЧАЩИХСЯ 1-2 КЛАССОВ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ**

### *Аннотация*

В данной статье предлагается содержание работы по изучению дидактических игр по коррекции нарушений звукового произношения учащихся 1 – 2 классов общеобразовательной школы. В ходе статьи были описаны виды нарушений звукового произношения, их классификация и состояние изученности в специальной литературе. Нарушение произношения считается одним из наиболее распространенных сегодня речевых расстройств. Нарушение звукопроизношения негативно способствует полноценному обучению детей в школе в целом. Поэтому одной из актуальных тем является систематизация методов коррекции и коррекции нарушений звукопроизношения.

Нарушение звукопроизношения – одна из наиболее часто изучаемых тем в аспекте работы зарубежных и отечественных авторов. Однако тенденция к ежегодному увеличению числа детей с этим расстройством по – прежнему свидетельствует об отсутствии полноценной методики. Среди методов коррекции звукопроизношения особое место занимает дидактическая игра. Главная особенность и значение дидактической игры связана с сохранением приоритетного уровня игровой деятельности у детей младшего школьного возраста. Во – вторых, игра считается удобным способом адаптации, пополнения содержания, а также использования с развитием интереса детей.

Исследование нарушений звукопроизношения часто встречается в работах Акименко В.М., Балобановой В.П., Богдановой Л.Г., Венедиктовой Л.В. и др. Как автор, изучавший звукопроизношение у казахстанских авторов, можно отметить Ибатову Г.Б. В работе авторов рассматриваются произношение, его виды, способы коррекции.

**Ключевые слова:** нарушение звукопроизношения, общешкольная, игровая, дидактическая игра.

*Rsaldinova A.K.<sup>1</sup>, Kemeshova A.M.<sup>2</sup>, Nurmakhan N.Y.<sup>3</sup>,*

*<sup>1</sup>Candidate of Pedagogical sciences, associate professor, <sup>2</sup>Senior lecturer*

*<sup>3</sup>2-nd course master specialty of 7M01902 KazNPU named after Abay, n-nurmaxan@mail.ru  
Almaty, Kazakhstan*

## **DIDACTIC GAMES IN THE CORRECTION OF SOUND PRONUNCIATION DISORDERS OF STUDENTS OF GENERAL EDUCATION GRADES 1 – 2 METHODS**

### *Abstract*

This article offers the content of the work on the study of didactic games for the correction of violations of sound pronunciation of students of grades 1 – 2 of secondary school. In the course of the article, the types of violations of sound pronunciation, their classification and the state of study in the specialized literature were described. Pronunciation disorder is considered one of the most common speech disorders today. Violation of sound reproduction negatively contributes to the full-fledged education of children in school as a whole. Therefore, one of the relevant topics is the systematization of methods of correction and correction of violations of sound reproduction.

Violation of sound reproduction is one of the most frequently studied topics in the aspect of the work of foreign and domestic authors. However, the trend towards an annual increase in the number of children with this disorder still indicates the absence of a full-fledged methodology. Among the methods of correction of sound reproduction, a special place is occupied by the didactic game. The main feature and significance of the didactic game is associated with the preservation of the priority level of play activity in primary school children. Secondly, the game is considered a convenient way of adaptation, replenishment of content, as well as use with the development of children's interest.

The study of violations of sound reproduction is often found in the works of Akimenko V. M., Balobanova V. P., Bogdanova L. G., Venediktova L. V., etc. As an author who studied the pronunciation of Kazakh authors, it can be noted Ibatova G. B. The authors' work examines pronunciation, its types, methods of correction.

**Keywords:** violation of sound reproduction, school-wide, game, didactic game.

**Кіріспе.** Жалпы мектеп – балалардың негізгі білім, білік және дағдыларды игеретін орны. Жалпы мектеп ҚР Заңына сәйкес 11(12) жылды қамтиды. Жыл сайын елімізде 300 мыңнан астам бала мектеп табалдырығын аттап, білім алу үрдісіне көшеді. Мектепке жаңадан қадам басқан балалардың дамуы, әлеуметтік және коммуникативті дағдыларының сипаты әркелкі болып келеді. Соның ішінде, соңғы онжылдықта бірінші сыныпқа түсетін балалардың ішінде дыбыс айтудың бұзылысы бар балалар санының арту қарқыны байқалады. Ал, бұл бұзылыстың артуы оны зерттеуге деген сұранысты арттырып отыр[1].

Дыбыс айтудың бұзылысы Ибатова Г.Б., Е.Ф. Архипова, М.Ф. Фомичева, Б.М. Гриншпун, С.И. Маевская және тағы басқалардың еңбегінде көрініс табады. Авторлардың жұмысында дыбыс айтудың бұзылысының түзету жолдары мен әрбір кезеңіне арналған қадамдары беріледі. Логопедия ғылымында дыбыс айтуды түзету дайындық, дыбысты қою, ажырату, машықтандыру кезеңдерінен тұрады[2,3,4,5].

Сонымен қатар, Ибатова Г.Б. жұмысында дыбыс айтудың бұзылысын түзетудің кезеңдері мен бірқатар әдістері беріледі. Автордың жұмысы қазақ тілді балаларға арналады.

Мақаланың барысында дидактикалық ойындар әдістері және оларды дыбыс айтудың бұзылысы кезінде қолдану мүмкіндіктері сипатталды.

**Әдебиеттерге шолу.** Дыбыс айтудың бұзылысы – ана тіліне тән дыбысты немесе дыбыстар тобын дұрыс айта алмау. Дыбыс айтудың бұзылысы жоғарыда атап өткендей, бірқатар жұмыстарда зерттеледі. Дегенмен, дыбыс айтуды дидактикалық ойындар арқылы түзету мәселесі әлі де зерттелуді қажет етеді.

Дыбыс айтудың бұзылысы кезінде қолданылуы тиіс ойындар қатарын анықтап алайық:

- классикалық ойындар;
- дамытушылық ойындар;
- логикалық – математикалық ойындар;
- сюжеттік – рөлдік ойындар.

Аталмыш ойындарды қолдану

Е.Ф. Архипова атап өткендей, дыбысты автоматтандыру кезеңі шеберліктің толық нығаюына дейін әр түрлі күрделі лингвистикалық материалға шартты рефлекторлық сөйлеу моторлық байланыстарды бекіту болып табылады. Дыбыстарды автоматтандыру әдістері мен кезеңдерін әзірлеумен М.Ф. Фомичева, Г.В. Гуровец, С.И. Маевская және басқалар айналысқан. И.А. Смирнова логопед балада тұрақты нәтиже беретін ұзақ мерзімді жұмыс үшін қажетті мотивтерді, ерікті қасиеттерді қалыптастыруы керек деп атап өтті. Және бұл баланы қызықтыра отырып, оңай, кездейсоқ, ойын түрінде жасалуы керек[6,7,8].

Тілді практикалық меңгеру ана тілінің барлық дыбыстық бірліктерін есту және дұрыс ойнату қабілеттерін қамтиды, сондықтан балаларда дыбыстардың айтылуын қалыптастыру жұмыстары жүйелі түрде жүргізілуі керек. Балалардағы артикуляцияны бақылау тек сөйлеу есту қабілетін қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар ауызша сөйлеу мәдениетін оның айтылу аспектісінде дамытуға негіз болады. Өз сөйлеуін бақылау балалардың сөздің мағынасын түсініп, оны осы сөздерді құрайтын дыбыстармен байланыстыра бастауына әкеледі. Осы жерден сөздің айтылуын, дауысты және дауыссыз дыбыстардың ауысуын бақылау басталады [9].

Логопедтің дұрыс дыбысталуын қалыптастыру үшін ойын мектеп жасына дейінгі бала үшін жетекші әрекет екенін ескере отырып, көрнекілік пен ойын әдістерін барынша пайдалану маңызды. Ойындарды қолданудың арқасында жеткізілген дыбыстарды автоматтандыру процесі балалар үшін қол жетімді және тартымды түрде жүреді. Дыбыстың айтылуын түзетуде және фонемалық қабылдауды дамытуда есту және көру органдарының жұмысы маңызды, сонымен қатар қозғалтқыш анализаторының (қолдың) жұмысына ерекше орын беріледі. Ми қыртысындағы қозғалтқыш және сөйлеу орталықтары жақын екені белгілі, сондықтан артикуляциялық аппараттың қозғалғыштығы қозғалтқыш сферасының күйіне байланысты. Ойын барысында балаларда барлық анализаторлардың жиынтық жұмысы жүреді: есту, көру, сөйлеу-мотор, бұл түзету жұмыстарын тиімді жүргізуге мүмкіндік береді.

Сөйлеу тілінің дыбыстарын дұрыс айту үшін оны түзету бойынша әртүрлі шаралар кешені жүргізіледі. Солардың бірі – дидактикалық ойындар. Дидактикалық ойындар ана тілінің дыбыстарын түзетудің барлық кезеңдерде қолдану мүмкіндігімен ерекшеленеді. Дидактикалық ойындар балалардың дыбыс айтуын ғана емес, сонымен қатар, танымдық саласын да кешенді дамытады.

Дидактикалық ойындар әрбір кезеңде және өзге технологиялармен үйлесімді түрде тиімді қолданылады. Ауызша дидактикалық ойындардың баланың жеке қасиеттерін оның ақыл-ой іс-әрекетінде, мінезінде тәрбиелеудегі маңызы дәлелденді. Ойын баланың мінез – құлқының жағымсыз жақтарын жеңуге және одан әрі оқу іс-әрекетіне қажетті қасиеттерді қалыптастыруға көмектеседі: жылдамдық, ойлаудың икемділігі, өзіне деген сенімділік, өзін-өзі бақылау. Сонымен қатар, ойын арқылы кез – келген технологияны бейімдеуге болады [10].

**Зерттеу әдістері және материалдары.** Тақырып бойынша жүргізілген зерттеу жұмысының эксперименталды бағыты үшін тәжірибелік жұмыс ұйымдастырылды. Тәжірибелік – эксперименттік жұмысқа жалпы мектептің 1 – 2 сыныптарында білім алатын 30 оқушы қатысты. Оқушылардың дыбыстық айтылымының деңгейін анықтау жұмысы жүргізілді және бұл мына әдістер арқылы өткізілді:

4. Оқшауланған дыбыс
5. Буындарды қайтала
6. Сөздерді қайтала

**Зерттеу нәтижелері.** «Әдістер» бөлімінде ұсынылған диагностикалық тапсырмаларды сынау балалардың дыбыс айтуының сипатын нақты көрсетті. Әдістер балалардың әрбірімен жеке – жеке тексеріліп, әдіс техникасына сай талдама жұмысынан өтті.

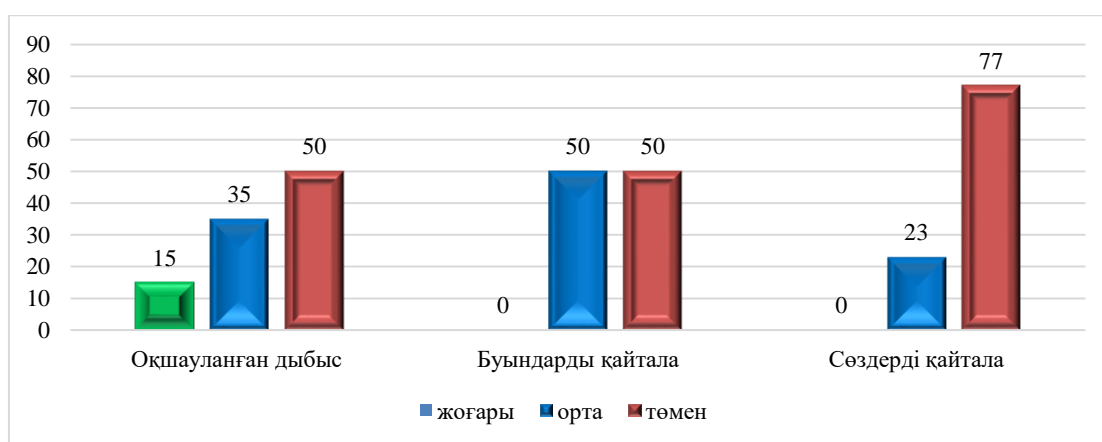
«Оқшауланған дыбыс» әдісі зерттеу сынағының барысында алғашқы болып сынақтан өткізілді. Сынықтан өткізу кезінде бұл әдіс барысында 2 бала жоғары, 13 бала орташа және 15 бала төмен деңгейге сай жауаптар көрсетті. Бұл әдістің барысында балаларға жеке дыбыстарды атау ұсынылды. Балалар контингентінің ішінде 50 % төмен, 35 % орташа және 15 % бала жоғары деңгейді иеленді.

Сапалық көрсеткіштері бойынша 1 – 2 сынып оқушыларының ішінде дыбыстарды айтудың басым бұзылысы 1 – сынып оқушыларында жиі кездесетіні байқалды. Бұл дегеніміз, 1 – сынып оқушыларымен түзету жұмысы кешенді және уақытылы болған жағдайда 2 – сыныпқа қарай түзетуге болады дегенді білдіреді.

«Буындарды қайтала» әдісі бойынша алынған нәтижелерге келер болсақ, балалардың ішінде 50 % төмен және 50 % орташа көрсеткіш байқалды. Буындар бойынша ұсынылған тапсырманың барысында да балалардың дыбыстарды буын деңгейінде қате атауы байқалды. Әсіресе балалар артикуляциялық сипаты ұқсас дыбыстарды айту кезінде болды. Мәселен, с – з, ш – с және т.б. Балалардың буындарды айтуы барысындағы қателіктері олардың сөйлеу тіліне және қарым – қатынасына нақты әсер ететін болғандықтан – түзету әдістері қажеттігі өткір білінеді.

«Сөздерді қайтала» әдісінің барысында алынған көрсеткіштерге келсек, бұл әдістің барысында өте төмен нәтижелер аңғарылды. Себебі, осыған дейін жүргізілген дыбыс және буын деңгейіндегі дыбыстың бұзылысы сөздерді айтуда да кедергі келтіреді. Көрсеткіштер бойынша 23 % орташа және 77 % төмен нәтижебайқалды.

Бастапқы сынақтан өткізу жұмысының нәтижелерін төменгі суретте ұсынамыз.



Сурет 1 – Бастапқы көрсеткіштер

Зерттеу жұмысының бастапқы кезеңінде алынған нәтижелердің төмендігін ескере отырып, балалардың дыбыс айтуын дамыту жұмысының мазмұны жасақталды. Дыбыс айтуды түзету дидактикалық ойындар арқылы ұйымдастырылды және әрбір кезеңі үшін ойындар қатары жасақталды:

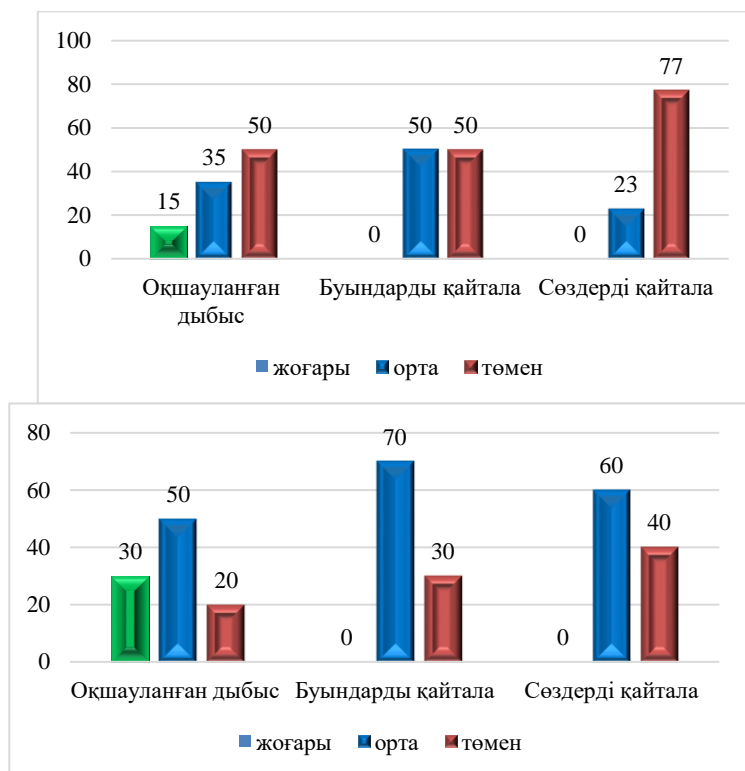
Дайындық кезеңіне арналған ойындар: «Көңілді тіл», «Футбол», «Орман шулайды», «Дыбыс қайдан шығады?». Бұл ойындар балалардың түзету жұмысына көшпес бұрын қалыпты тыныс алуы мен артикуляциялық аппаратын қалыптандыру үшін қолданылды.

Дыбысты қою кезеңіне келер болсақ, бұл дәстүрлі тәсілдер арқылы қойылды және әдісін таңдау кезінде әрбір баланың ерекшеліктері ескерілді.

Машықтандыру кезеңі үшін «Төртінші артық», «Дыбыс қайда?», «Қажет суреттерді жинақта», «Дыбыстар қатарын тап» ойындары қолданылды. Ажырату кезеңі үшін «Дыбысты қайтала», «Дыбыстарды сәйкестендір», «Айнытпай қайтала», «Шыныларды әрлейміз» дидактикалық ойындарын қарастырдық.

Сонымен, жүргізілген әдістерден кейін өткізілген қайталама сынақтан кейінгі нәтижелерді төменгі суреттер мен кестелерде ұсынамыз:

Әдістер	Жоғары		Орташа		Төмен	
	дейін	кейін	дейін	кейін	дейін	кейін
Оқшауланған дыбыс	15	30	35	50	50	20
Буындарды қайтала	0	0	50	70	50	30
Сөздерді қайтала	0	0	33	60	77	40



Сурет 2 – Қорытынды көрсеткіштер

**Нәтижелер және оларды талқылау.** Дислалия – сөйлеу тілі бұзылыстарының ішіндегі ең кең таралған түрлерінің бірі. Бейресми деректерге сүйенсек, сөйлеу тілінің ауыр бұзылыстарының барлығында дислалияның күрделі түрлері кездеседі. Себебі, дислалия сөйлеу тілі компонентінің бірі болғандықтан оның бұзылысы баланың өмір сапасын төмендетіп, кері әсер етеді.

Сөйлеудің айтылу жағының бұзылуының арасында ең көп кездесетіні-оның дыбыстық (фонемалық) дизайнындағы селективті бұзылулар, барлық басқа сөйлеу әрекеттері қалыпты жұмыс істейді. Бұл бұзылулар сөйлеу дыбыстарының көбеюіндегі ақауларда көрінеді: бұрмаланған (қалыптан тыс), оларды айту, кейбір дыбыстарды басқаларымен ауыстыру, дыбыстарды араластыру және сирек кездесетін түрі – оларды өткізіп жіберу.

Зерттеу нәтижелерінде ойындардан кейін алынған қайталама сынақ нәтижелерінің динамикалық көрсеткіштеріне орай ойындарды тиімді әдістер қатарына жатқызамыз.

**Қорытынды.** Сонымен, мақала барысында дыбыс айту бұзылысы бар балалардың дыбысты айтуын түзету процесінде ойын әдістерін қолдану және оларды тәжірибеге енгізу нәтижелі және тиімді деп қорыта аламыз.

#### Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- [1] ҚР «Білім туралы» Заңы соңғы өзгертулер -18.01.2021ж
- [2] Ибатова Г.Б. Мектепке дейінгі балаларда кездесетін сөйлеу тілінің кемшіліктері // Педагогика және психология ғылыми-әдістемелік журнал, Абай атындағы ҚазҰПУ, №1(2) 2010ж. 132-136б.
- [3] Левина Р. Е. Основы теории и практики логопедии / Р. Е. Левина. –М. : Альянс, 2013 – 367 с.
- [4] Федосова О. Ю. Особенности звукопроизношения детей с легкой степенью дизартрии / О.Ю.Федосова // Коррекционная педагогика. – 2017 – № 1 – С. 18-23.
- [5] Богомолова А. И. Логопедическое пособие для занятий с детьми /А. И. Богомолова. – СПб.: Библиополис, 2014 – 190 с.
- [6] Заводчиков О. Индивидуальный подход к развитию речи детей / О.Заводчиков // Дошкольное воспитание. – 2014 – № 4 – С. 21–25.
- [7] Филичева, Т. Б. Нарушения речи у детей: пособие для воспитателей дошкольных учреждений / Т. Б. Филичева, Н. А. Чевелева, Г. В. Чиркина. –М.:Профессиональное образование, 2013–232с.
- [8] Хрестоматия по теории и методике развития речи детей дошкольного возраста: учеб. пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / сост. М. М. Алексеева, В. И. Яшина. – М.: Академия, 2013 – 720
- [9] Корнева, И.В. Логопедические игры для детей [Текст] / И.В. Корнева. –Ростов-на-Дону: Феникс., 2015 – 95 с.
- [10] Шашкина, Г. Р. Логопедическая работа с дошкольниками: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Г. Р. Шашкина. – М. :Издательский центр «Академия», 2016 – 360 с.